
A DÉL-KOREAI–JAPÁN SÚRLÓDÁSOK DINAMIKÁJA

A KOMFORTHÖLGY-KÉRDÉS

SCHWARCZ EMESE

AJRC-Elemzések 2018E01

AJRC-Elemzések

Az Antall József Tudásközpont időszaki kiadványa

Felelős kiadó: Antall Péter

Szerkesztő: Baranyi Tamás Péter

Kiadó neve: Antall József Tudásközpont

Kiadó székhelye: 1093 Budapest, Czuczor utca 2.

A kiadó elérhetősége: 1093 Budapest, Czuczor utca 2.

Tel: +36 20 310-87-76

Email: ajtk@ajtk.hu

Web: www.ajtk.hu/kutatas

© Schwarcz Emese, 2018

© Antall József Tudásközpont, 2018

ISSN 2416-1446

A DÉL-KOREAI–JAPÁN SÚRLÓDÁSOK DINAMIKÁJA: A KOMFORTHÖLGY-KÉRDÉS

SCHWARCZ EMESE ¹

Bevezetés

2015. december 28. Egy történelmi megállapodás születik Abe Shinzō japán miniszterelnök és a dél-koreai elnök, Park Geun-hye között. A megállapodás értelmében Japánnak 1 milliárd jent kellett fizetnie egy olyan koreai alapnak, amelynek célja, hogy anyagi juttatásokat és egyéb segítséget biztosítson a japán megszálló hadsereg tagjai által létrehozott második világháborús kényszerprostitúciós hálózat túlélőinek. A problémával kapcsolatos általános politikai retorika, valamint az ügy félrekezelése régóta szítja a gyűlöletet Japán iránt – épp ezért az egyezmény rendkívül fontos volt mindkét félnek. Utólag nézve azonban úgy tűnik, hogy még ez a kiemelkedő áttörés sem volt elegendő a kapcsolatok javításához. De miért? Mi befolyásolja az ügy alakulását? Milyen okokra vezethető vissza az, hogy a komforthölgyek ügye ilyen mértékben befolyásolja a két ország kapcsolatát? A probléma összetett, de egy történelmi áttekintés segíthet abban, hogy jobban megértsük a több mint fél évszázados ellentét gyökereit a két nemzet között.

3

A konfliktus eredete

1910-ben, az oroszok orosz–japán háborúban elszenvedett veresége után Koreát Japánhoz csatolták, ami által a Japán Birodalom protektorátusává vált.² Annak a gyorsan iparosodó, frissen felfejlesztett hadsereggel rendelkező Japánnak, amely épp megnyert két háborút két prominens hatalommal szemben, a Koreai-félsziget több okból is vonzó volt. Korea elsősorban geopolitikai fontossága miatt csábította Japánt, mint egyfajta ugródeszka a kontinensen való terjeszkedéshez. Ennek a hosszú ideje fennálló expansionista ambíciónak az oka Japán alapvető földrajzi hátrányaiban gyökeredzik. Japán több mint 6800 szigetén a földterületek közel 73 százaléka nem alkalmas földművelésre, ipari tevékenységre vagy lakhatásra, ami jelentős népsűrűségi és élelmiszerbiztonsági

¹ A szerző az Antall József Tudásközpont Ázsiai és Afrikai Kapcsolatok Irodájának munkatársa.

² Japan's Annexation of Korea. *Modern Japan in archives*. <http://www.ndl.go.jp/modern/e/cha2/description27.html> Hozzáférés: 2017. augusztus 11.

kihívásokat eredményez.³ A hiányzó erőforrások megszerzéséhez új módokat keresve a japánok Koreát könnyebben hozzáférhetőnek találták, mint Kínát. A Meiji-restauráció nagymértékű iparosodást eredményezett, ami a katonai kapacitások és technológiák gyors fejlődésével járt. Mindez megihlette Meiji császárt arra, hogy Japán régi álmát megvalósítsa, amelyhez az orosz-japán háború nagyszerű lehetőséget nyújtott.

A megszállás 35 éve alatt a japánok lényegében kifosztották az országot erőforrások terén. Az élelmezésbiztonsági problémát úgy oldották meg, hogy nagy mennyiségű rizst exportáltak Japánba, ami az egy főre jutó rizs fogyasztásának óriási csökkenését eredményezte a koreaiak számára.⁴ Az intenzív iparosítás miatt ugyan Korea bizonyos mértékben nyert valamit a megszállásból, de az általános vélekedés a japán megszállás jellegéről a kizsákmányolást és az elnyomást hangsúlyozza. Az elnyomás alatti túlkapások a koreai kollektív emlékezetben olyan erősen vannak jelen, hogy ez vált a két Korea között nagyjából az egyetlen egyetértési ponttá.

A megszállás lehetőséget adott a japánoknak, hogy magas pozíciókat ragadjanak meg Koreában, s ezzel növeljék egzisztenciális lehetőségeiket, magasabb jövedelmet és presztízst biztosítsanak maguknak. A japánok ezért nagy számban költöztek a Koreai-félszigetre, ahol az üzlet, a mezőgazdasági földművelés és a halászat könnyebb és gyümölcsözőbb volt a kereskedelmi és ipari monopólium miatt, valamint mert ezekben az ágazatokban a japán állampolgárokat előnyben részesítették. A magas adók és a japán lakosok számára nyújtott túlzott előnyök arra kényszerítették a koreaiakat, hogy Japánba vagy Mandzsúriába telepedjenek át. Az 1930-as években volt a legerősebb az elnyomás: a japán hatóságok megpróbálták intézkedések útján eltörölni a koreai nemzeti identitást, megtiltva a koreai nyelv használatát, és „japanizáló” gyakorlatokat vezettek be, úgymint a japán nevekre keresztelés és a nyelv rákényszerítése a koreaiakra. A cél az volt, hogy a koreaiakat a japán társadalomba integrálják, létrehozva egy új, alacsonyabb munkásosztályi réteget. Ez a kezdeményezés ugyanazt eredményezte, mint bárhol másutt: heves ellenkezést és növekvő elégedetlenséget. A kolonizáció erőteljes természete megerősítette a koreai nemzeti öntudatot, amelybe mélyen bevésődött az erőszakoskodások és az atrocitások traumája. Ahogy Kan Naoto, volt japán miniszterelnök mondta, „Azok, akik fájdalmat okoznak, gyakran elfeledkeznek róla, míg a szenvedők

³ The Geopolitics of Japan: An Island Power Adrift. *Stratfor*. 2012. március 18. <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-japan-island-power-adrift> Hozzáférés: 2016. október 10.

⁴ The Japanese Colonial Period 1910–1945. *Korean History*. 2016. november 20. <<http://koreanhistory.info/japan.htm>> Hozzáférés: 2016. november 20.

nem könnyen felejtenek.”⁵ Az egyik ilyen megmaradt emlék a komfort-hölgyek borzalma.

A komforthölgyek definiálása

A komforthölgyek fiatal lányok és felnőtt nők voltak, akiket a császári japán hadsereg prostitúcióra kényszerített. A „komfort” jelző a prostituált kifejezés japán nyelvű megfelelőjéből származik.⁶ Kontextustól és kutatótól függően a „szexuális rabszolgaság” és a „nemi erőszak táborok” kifejezések is használatosak. Ezek a kifejezések tisztán érzékeltetik, hogy ezeket a nőket táborokba vagy állomásokba gyűjtötték, ahol a japán hadsereg tagjait kellett kiszolgálniuk. A toborzás erőszakos jellege miatt a komforthölgyek meg voltak fosztva a szabadságuktól, és számos kutató szerint nyomorúságos körülmények között tartották őket. A „károk” csökkentése érdekében a katonáknak nemcsak a nemi betegségek ellen kellett védekezniük, de a komforthölgyek teherbe esése is kerülendő volt, illetve rendszeres orvosi vizsgálatot is előírtak számukra.⁷ Ezek az állomások főként Japánban, Koreában, a Fülöp-szigeteken és Kínában voltak elhelyezve, de feljegyzések azt mutatják, hogy bizonyítékot találtak a létezésükre a császári japán hadsereg által elfoglalt számos más területen is.

A tények kapcsán azonban igen sok bizonytalanság és ellentmondás található, az áldozatok számáról például csak becslések állnak rendelkezésre. Egyesek azt állítják, hogy mintegy 20 ezer áldozat volt, míg kínai történészek szerint a számok elérhetik a 360 000-es nagyságrendet is. Nyilvánvaló, hogy ezeket a számokat befolyásolhatja az adott ország nemzeti konszenzusa, de nem szabad túl gyorsan elfogulniak bélyegezni ezeket a kutatókat. A kutatást hátráltatja, hogy már nagyon kevesen élnek az ex-komforthölgyek közül, és a japán hadsereg nem sietett ezeket a tevékenységeit részletesen dokumentálni. Különböző források különböző toborzási technikákról számolnak be. A legelterjedtebb elmélet szerint a legtöbb nőt és lányt elrabolták, de más források szerint voltak, akiket a gyári munka ígéretével csábítottak. Jellemző volt közvetítők megbízása, akiknek vagy a szülők adták el a lányokat (önkéntesen vagy adósságrendezési célból), vagy pedig ők maguk gondoskodtak az elrablásról. Park Yu-ha kutatásai szerint ezek a közvetítők koreai kollaboránsok voltak, ám a koreai konszenzus szerint a japán hadsereg tagjai rabolták el

⁵ Uneasy Neighbors Across the Sea. *The Japan Times*. 2010. december 22. <<http://www.japantimes.co.jp/life/2010/08/22/general/uneasy-neighbors-across-the-sea/#.WDGaoNXhDIX>> Hozzáférés: 2016. december 2.

⁶ 慰安婦 (i-an-fu): komforthölgy, prostituált

⁷ Asian Women's Fund: The "Comfort Women" Issue and the Asian Women's Fund. 2007. <https://web.archive.org/web/20070628152156/http://www.awf.or.jp/woman/pdf/ianhu_ei.pdf> Hozzáférés: 2016. november 20.

a lányokat.⁸ A japán oldal ezzel szemben azt az elméletet képviseli, hogy a nők önként vállalták a munka e formáját, minthogy a prostitúció ebben a korszakban mindkét országban legális tevékenységnek számított.⁹

Az egyik rendszeresen felmerülő kérdés az, hogy vajon miért volt a rabszolgaság rendszerének ilyen szintű kiépítése szükséges? Egy 2007-es kutatás megállapította, hogy a komfortállomások valóban a hadsereg magas rangú tagjainak kezdeményezéseire jöttek létre, hogy megakadályozzák a lázadást és az elégedetlenséget a katonaság soraiban, illetve a civilek közötti zavargásokat. További cél volt az is, hogy a katonákat visszafogják a megszállt területek feldúlásától és a civilek megerősökölésétől.¹⁰

A nemi erőszak alkalmazása hagyományosan mindig is része volt a katonai megszállásoknak, függetlenül attól, hogy az szervezett volt vagy sem. A koreai narratíva szerint ebben az esetben egy, a japán hadsereg által létrehozott, gondosan megszervezett hálózatról beszélhetünk. Egy 2007-es kutatás megállapította, hogy a komfortállomások a hadsereg magas rangú tagjainak kezdeményezései voltak, hogy megakadályozzák a lázadást és az elégedetlenséget a soraikban, és egyúttal a civilek közötti zavargásokat is. Egy ilyen rendszer létrehozásának oka Yoshimi Yoshiaki japán történész szerint éppen a civilek önkényes megerősökölése volt, ezzel csökkentve a nemi betegségek elterjedését is, de azt maga Yoshimi is bevallotta, hogy a terv ennek ellenkezőjét eredményezte.¹¹ Egy 1993-ban készült japán kormányzati jelentés alapján kutatások végzése után arra jutottak szakértők, hogy az okok között szerepelt a kémkedési tevékenység megakadályozása is. Ironikus módon a komfortállomások a Koreai-félszigeten a legnagyobb kémhálózat szerves részét alkották.

Politikai következmények

Miután Japán elvesztette a második világháborút, a diplomáciai kapcsolatok hamarosan normalizálódtak Koreával. 1951-ben Korea követelést nyújtott be Japánnak a megszállás iránti felelősségvállalásért és a komforthölgyek kompenzálásáért. Tokió beadta a derekát: öt évvel később Korea 800 millió dollárt kapott kártérítésként mindazokért, akiket mun-

⁸ Lauren Frayer: Not All South Koreans Satisfied With Japan's Apology To 'Comfort Women'. *National Public Radio*. 2017. május 30. <<https://www.npr.org/sections/parallels/2017/05/30/529671510/not-all-south-koreans-satisfied-with-japans-apology-to-comfort-women?t=1530000533146>> Hozzáférés: 2018. június 25.

⁹ The Comfort Women" by Professor C. Sarah Soh. *Scholars in English*. <<http://scholarsinenglish.blogspot.com/2014/10/the-comfort-women-by-chunghee-sarah-soh.html>> Hozzáférés: 2016. október 12.

¹⁰ Asian Women's Fund (2007).

¹¹ 'Comfort Women Used to Prevent Military Revolt During War'. *The Korea Times*. 2007. november 30. <https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2015/10/117_14697.html> Hozzáférés: 2018. június 22.

kára és katonai szolgálatra kényszerítették a megszállás alatt.¹² Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezt az összeget a koreai kormánynak utalták el, és a célcsoport meghatározása túlságosan homályos volt ahhoz, hogy ez a kompenzáció csak a komforthölgyeket célozza. Több helyen esik szó arról, hogy ezt az összeget a koreai kormány legnagyobb részt az ország újjáépítésébe csatornázták, így az érintett családok és áldozatok helyett infrastrukturális projektek kapták meg a pénzt.¹³ Később, amikor az 1990-es években a civilek demonstrációk szervezésébe kezdtek az áldozatok ügyéért, ez az indoklás jelentős érv lett a további kompenzáció érdekében. Így a koreai közvélemény továbbra is megoldatlannak tartotta a kérdést. Ezáltal az alapvető problémát a két ország nézetében az képezi, hogy miután Japán kifizette a jóvátételt a dél-koreai kormánynak, a japánok a problémát megoldottnak tekintették. A koreaiak viszont azt állították, hogy a pénzt a komforthölgyek valójában soha nem kapták meg.

A második világháború utáni amerikai megszállás alapvetően átformálta Japán nemzetközi kapcsolatainak jellegét, aminek köszönhetően a szomszédos országokkal szembeni általános diplomáciai stratégiája a „bocsánatkérési diplomácia” lett. Ebben az értelemben a japán vezetők (legyen az politikai vagy spirituális) a kormányzati kommunikációban számtalanszor mély megbánásukat fejezték ki a megszállás, és a második világháború alatt elkövetett atrocitások miatt, de Dél-Korea mindannyiszor vonakodással, illetve sokszor elégedetlenséggel fogadta ezeket. A mélyen pacifista Akihito császár szellemi vezetése miatt hosszú ideig gyakorolták a bocsánatkérési diplomáciát, így ez a gyakorlat olyannyira kötelező viselkedési formává vált, hogy egy idő után csak annak hiánya váltott ki reakciót a szomszédos államokban.

Ahhoz, hogy megértsük a koreaiak frusztrációját, meg kell értenünk a japán belpolitika dinamikáját is. A második világháborút követően egészen napjainkig szinte kizárólag a Liberális Demokrata Párt töltötte be a vezető politikai párt szerepét. Az LDP Japán legnagyobb pártja, nagyszámú taggal, s épp ezért nem képvisel egy konkrét ideológiát (minthogy Japánban nem alakult ki a különböző politikai ideológiák mentén való pártszervezés hagyománya), de a fő vezérgondolata mindig is a konzervativizmus volt. A konzervativizmus fő kontextusán belül több ideológiai nyúlvány is kialakult, amik közül kifejezetten releváns az ultranacionalista politikusok köre, akiket a régióbeli országok a '70-es évektől számtalanszor gyanúsítottak meg revizionizmussal.

¹² Asia Times: Korea-Japan Ties Burdened by Baggage. 2013. november 22. <<http://www.atimes.com/atimes/Korea/KOR-01-221113.html>> Hozzáférés: 2016. december 1.

¹³ James Card: A Chronicle of Korea-Japan ‚Friendship’. *The Asia-Pacific Journal*. 2006. január 4. <<https://apjff.org/-James-Card/1778/article.pdf>> Hozzáférés: 2018. június 22.

Itt a revizionizmus a háború utáni pacifista alkotmány békezáradékának (9. cikkely) eltörlésének szándékát jelenti, amely tiltja a háborút a konfliktusok rendezésének eszközeként, és lemond a hadsereg fenntartásának jogáról. Az ultranacionalista LDP-politikusok jellemzője, hogy, az ország imperialista múltját a nemzetközi konszenzustól eltérően értelmezve, tagadják a Japán Birodalom által okozott 20. századi sebeket, és a háborús felelősség elhárításával Japán áldozatszerepét propagálják. A múlt és a jelen értelmezése a komforthölgy-kérdés értelmezésével is összekapcsolódik. A komforthölgyek létezését az ultranacionalisták ugyanúgy elutasítják, mint a nankingi mészárlás megtörténtét. S bár a változó geopolitikai légkör és a régóta fennálló észak-koreai fenyegetés tekintetében nem meglepő, hogy a mindenkori japán kormány önvédelmi kapacitást akar fenntartani, a bizonyítható történelmi tények tagadása a szomszédos országok szemében megbocsájthatatlan.

Az ultranacionalista érzelmek kifejezésére egy egészen szokatlan és kétértelmű jelenség alakult ki Japánban. Az ország legnagyobb, háborús halottak emlékére épült sintó szentélye, a Yasukuni-szentély 1975-ben került a nemzetközi figyelem előterébe, amikor a szentély főpapja egyéni döntés alapján 14 A-osztályú háborús bűnös lelkét „temette el”, akik közé a második világháború utáni tokiói per során elítélt és kivégzett miniszterelnök, Tōjō Hideki is beletartozott.¹⁴ Mivel a sintó szokások alapján ezzel a tettel a háború bűnöseit is kvázi-isteni szintre emelte, érthető módon a szentély ezzel súlyosan megbélyegződött, hiszen aki ezek után a szentélyben imádkozik az elesettekért, egyúttal a háborús bűnösök felé is tiszteletét fejezi ki. Ennek következtében bármilyen kabinettag vagy miniszterelnök tesz hivatalos minőségében látogatást a szentélyben, az Korea és Kína számára egyértelműen azt mutatja, hogy az illető nem ítéli el a régmúlt kegyetlenkedéseit. Habár a szentély maga a háborúban elhunyt katonáknak és civileknek egyaránt emléket állít, a szomszédos országok ezt nem ebből a szempontból értelmezik. Épp ezért egy ilyen esemény az esetek többségében Korea és Kína rosszallását és a kapcsolatok romlását vonja maga után, ami meglehetősen hátráltatja az államok közötti konfliktus megoldását.

1994-ben Japán ismét kísérletet tett arra, hogy kiengesztelje Dél-Koreát, ezúttal kifejezetten a komforthölgyekre összpontosítva, akik egyre bátrabban próbálták megosztani történetüket a világgal. A japán kormány, számos civil szervezettel és önkéntessel karöltve, létrehozta az Asian Women's Fundot (AWF), aminek célja pénzügyi segítségnyújtás.

¹⁴ The Telegraph: Yasukuni War Shrine: What Is Its Importance? 2013. december 26. <<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/10538086/Yasukuni-war-shrine-what-is-its-importance.html>> Hozzáférés: 2016. december 4.

tás volt a komforthölgy rendszer áldozatai számára nemcsak a Koreai félszigeten, de a Fülöp-szigeteken, Tajvanon, Hollandiában (a holland áldozatok Indonéziában tartózkodtak a háború alatt) és Indonéziában is.¹⁵ Különlegessége abban rejlett, hogy a pénzösszegek magánadományokból tevődtek össze, így tulajdonképpen a japán társadalom fejezte ki segítségnyújtási szándékát. A kezdeményezés Murayama Tomiichi volt miniszterelnök ötlete volt, aki a mérföldkőnek számító Murayama-nyilatkozat révén vált ismertté. A Murayama-nyilatkozat a következőképp közvetítette a japán kormány álláspontját a háborús felelősség kérdésében:

„A nem túl távoli múltban Japán egy téves nemzeti politikát követve haladt előre a háború felé vezető úton, csak hogy belecslálja a japán népet egy végzetes válságba, és gyarmati uralmával és agressziójával hatalmas károkat okozott sok országnak és népnek, különösen az ázsiai nemzeteknek. Abban a reményben, hogy a jövőben nem kerül sor ilyen hibára, az alázatosság szellemében ezeket a megdönthetetlen történelmi tényeket elismerem, és itt ismét kifejezésre juttatom a mély bűnbánatomat és a szívből jövő bocsánatkérésemet.”¹⁶

A Murayama-nyilatkozat volt az első miniszterelnöki szintű dokumentum, ami hivatalossá tette a bocsánatkérési diplomáciát, s ez volt az első kitapintható bizonyítéka annak, hogy Japán elfogadja 20. századi negatív szerepét. A Murayama-nyilatkozatban az AWF is felbukkan úgy, mint a diplomáciai stratégia eszköze. Bár a pénz ezúttal valóban az áldozatok kezébe került, a komforthölgyek ismét elégedetlenek maradtak. Azt állították, hogy ez a pénz civil adományozóktól származik, és ezért nem a kormány megbánását tükrözi, habár a kiutalt támogatás mellé az áldozatok személyre szóló bocsánatkérő levelet is kaptak Murayama miniszterelnök aláírásával. Érdekes módon ez volt az a pont, ahol a nyugati áldozatok leváltak a tiltakozókról, mert a holland áldozatok pontosan ezért fogadták el a pénzt és ezért békéltek meg: a pénz képviselte azokat a japánokat, akik felelősnek érezték országukat, és akik segíteni akartak az idős hölgyeken.¹⁷

A koreai áldozatokat segítő civil szervezetek a követeléseikbe persze nem kizárólag a bocsánatkérést foglalták bele. Ezek a szervezetek (és esetenként a kínai áldozatok is) számtalanszor hangot adtak annak,

¹⁵ Asian Women's Fund (2007).

¹⁶ Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama „On the Occasion of the 50th Anniversary of the War's End”. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 1995. augusztus 15. <<https://www.mofa.go.jp/announce/press/pm/murayama/9508.html>> Hozzáférés: 2016. szeptember 22.

¹⁷ Wada Haruki: The Comfort Women, the Asian Women's Fund and the Digital Museum. *The Asia-Pacific Journal*. 2008. február 1. <<https://apjif.org/-Wada-Haruki/2653/article.html>> Hozzáférés: 2017. január 10.

hogy a japán történelemtanítás a 20. század kapcsán némely esetben meglehetősen elfogult. A legtöbb történelemtankönyv arányait tekintve viszonylag keveset foglalkozik a második világháborúval, de van olyan tankönyv is, ami úgy értelmezi a császári Japán cselekedeteit, mintha Japán semmi hibát nem vétett volna. Ez azt is jelenti, hogy ez a könyv tompítja a hadsereg bűncselekményeinek súlyát, kihagyva belőle a nankingi mészárlást és a komfortállomások létrehozását is, és inkább Japán áldozatszerépét hangsúlyozza az atomtámadások fényében. Az, hogy ez a könyv nem ragaszkodik a tiszta tényközléshez, és ezáltal több generációnyi japánt oktat hibásan, nyilvánvalóan rendkívüli módon foglalkoztatja a régióbéli államokat. Ennek megfelelően – még az AWF létrehozása előtt –, 1992-ben a koreai áldozatok több civil csoportosulás segítségével megalkották az ún. „szerdai tüntetések” gyakorlatát, amelyek során a japán kormányra próbáltak nyomást gyakorolni. Minden szerdán összegyűlnek a szöuli japán nagykövetség előtt mind a mai napig, ami biztosítja az áldozatok ügyének relevanciáját mind a koreai társadalom számára, mind pedig a japán kormány számára. Az igazsághoz persze hozzá tartozik, hogy a kérdéses 2001-ben elfogadott történelemtankönyv nagyfokú tiltakozással párosult a japán szülők és oktatók részéről. Az ország 40 000 iskolájából összesen 18 fogadta el a könyv alkalmazását, de még ezekben az érintett községekben is mozgósították a szülők a lakosokat és petíciót írtak alá a könyv elutasítása érdekében.

Az új évezred

Az ezredforduló után alapvető változásokat figyelhetünk meg a Japán és Dél-Korea közötti kapcsolatokban. Az ügy az Asian Women's Fund 2007-es megszűnésének pillanatától kapott ismét lendületet. Ez Abe Shinzō első, botrányokkal tűzdelt miniszterelnöksége idején történt, amikor is a „szerdai tüntetések” új erőre kaptak Abe azon oktatási reformja okán, ami be akarta emelni a patriotizmust a gyermekek oktatásába. Személye önmagában is sok ellenérzést vált ki a szomszédos országokban, tekintve hogy nagyapja (Nobusuke Kishi) egy kétes megítélésű miniszter volt a Tōjō kormányban, s egyben Mandzsukuo vezetésében is részt vett.¹⁸ a származásán felül a politikai identitása is jelentősen megosztó hatással van a nemzetközi közösségre és a japán társadalomra is. Ez a politikai identitás sok hasonlóságot mutat az ultranacionalisták alap gondolataival, főleg a japán háborús tettek kérdéskörében. Ezek közül a legszembetűnőbb az alkotmány 9. cikkelyének módosítására való

¹⁸ Simigh Fruzsina: Vezetői portrék: Abe Shinzo. PAGEO Geopolitikai Intézet. 2016. december 5. <<http://www.geopolitika.hu/hu/2016/12/05/vezetoi-portrek-abe-shinzo/>> Hozzáférés: 2017. január 4.

törekvés. Ehhez kapcsolható az is, hogy 2012-es megválasztásáig lelkes látogatója volt a Yasukuni-szentélynek. Érthető tehát, hogy a 20. század első felében a japán hadseregtől szenvedő nemzetek félve és ellenzően tekintenek Abe nézeteire, mert tartanak a múlt megismétlődésétől. Abe nem nagyon cáfolta meg a félelmeket, amikor a további követelésekre reagálva azt nyilatkozta, hogy márpedig a hivatalos feljegyzésekben nincsen bizonyíték arra, hogy a komfortállomásokra erőszakkal gyűjtött volna be nőket a császári hadsereg.¹⁹ Itt azonban történt egy félreértés, ami a mai napig nem került tisztázásra. A kormány álláspontját Komori Yoshihisa, a kormánypárti Sankei Shimbun gazdasági napilap szerkesztője magyarázta el egy interjú során.²⁰ Komori az interjúban kifejtette, hogy míg a koreai és kínai média úgy értelmezte a miniszterelnök nyilatkozatát, hogy a japán állam tagadja a komfortállomások létezését és az erőszaktevést, addig Abe valójában arra utalt (és ezzel nem volt egyedül), hogy nincs arra bizonyíték, hogy a hadsereg felső vezetése parancsba adta és intézményesítette volna a nők erőszakos kényszerítését az effajta tevékenységre. Hozzátette, hogy nem tagadja azt, hogy történt ilyen, de ezek elszigetelt esetek voltak, és nem tekinthetők általánosnak. Komori az érvelése során felhozta a prostitúció legális aspektusát, és azt is, hogy az életben maradt komforthölgyek beszámolóit sokszor homályosak.

Persze a magyarázat csak még jobban hergelte a koreai felet. Az eset megerősítette azt a meggyőződést, hogy Abe és Komori a revizionisták táborába tartozik és úgy értelmezték, hogy a miniszterelnök is a nankingi mészárlás tagadói közé tartozik, akik még a 21. században is a birodalmi Japánt akarnák feltámasztani annak minden (nemzetközi szempontból) visszás aspektusával együtt. Ugyan a kabinet később bocsánatot kért a miniszterelnök kijelentéséért, és Abe visszavonta állítását, a kapcsolatok végletesen sérültek. A „szerdai tüntetők” válaszként felállítottak egy arany szobrot a szöuli japán nagykövetség elé, amely egy hagyományos öltözetben ülő fiatal lányt formáz meg, a komforthölgyeket szimbolizálva.

A szobor stratégiai elhelyezése biztosította, hogy a japán kormány ne tudja figyelmen kívül hagyni a problémát. A kereskedelemmel kapcsolatos motivációk mellett Kína tengeri agressziója a Dél-Kínai-tengeren, és a távol-keleti régió változó hatalmi viszonyai arra készítették Japánt, hogy komolyan tárgyaljanak Dél-Koreával a komforthölgyek kérdésének rendezéséről is. 2015 volt a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok újrafelvételének 50. évfordulója, amely erre tökéletes alkalmat adott.

¹⁹ Dan Fastenberg: Japanese Sex Slavery. *The Times*. 2010. június 17. <http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1997272_1997273_1997286,00.html> Hozzáférés: 2016. szeptember 20.

²⁰ Comfort Women Issue 慰安婦問題(07年 米TV番組から). Youtube, antiwhaler feltöltése 2012. június 5. <<https://www.youtube.com/watch?v=0goL88N8pQE&t=112s>> Hozzáférés: 2017. január 5.

A tárgyalásokat az akkori elnök, Park Geun-Hye és Abe Shinzō, a poszt-jára időközben visszatért miniszterelnök vezette le. A kettő közeledéséhez hozzájárult, hogy Abe második miniszterelnöki ciklusában elhatárolódott első ciklusa alatti megnyilvánulásaitól és a Yasukuni-szentély látogatásától (bár felajánlásokat a mai napig évente tesz), illetve kerüli az éles megjegyzéseket a komforthölgyek problémájára. Végül december 28-án megszületett a megállapodás, aminek egyik feltétele a japán miniszterelnök hivatalos bocsánatkérése volt.

Ennek értelmében Abe kifejezte: „szívből jövő bocsánatkérését és megbánását mindazok felé, akik mérhetetlen fájdalmat és gyógyíthatatlan fizikai és pszichológiai sebeket szenvedtek el komforthölgyként”. Azt is elismerte, hogy „sok nő becsülete és méltósága súlyosan megsérült a japán hadsereg tettei révén” és „ebből a szempontból a japán kormány teljes mértékben felelősséget vállal”.²¹

Ezenkívül a japán kormány 1 milliárd jent fizetett a koreai kormány komforthölgy- alapítványának. Park cserébe ígéretet tett, hogy eltávolítja a szobrot a szöuli japán nagykövetség előtti utcáról, és a komforthölgy-kérdést örökre megoldottnak tekintik.

Habár a megállapodás példátlan sikernek ígérkezett, tekintve, hogy az ügyben nem történt előrelépés a '70-es évek óta, a következmények mégsem úgy alakultak, ahogy az elvárható lett volna. A japán kormány ugyan kifizette az 1 milliárd jent, az arany szobor mégsem tűnt el a szöuli nagykövetség elől. Az egyezmény meg-nem-valósulásának két oka is van. Az egyik, hogy (mint az az egyre intenzívebbé váló tüntetések során is kiderült) az áldozatok teljes mértékben ki voltak hagyva az egyezmény előkészítéséből, így az nem vette számításba az ő követeléseiket. A másik ok pedig az, hogy az egyezmény koreai oldalról Park Geun-Hye nevéhez kötődik, aki nem sokkal a történések után korrupciós botrányai és rekordalacsony népszerűsége miatt lemondásra kényszerült, ami után a bíróság 32 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte²². Az ex-elnök megítélése olyan mélységekbe zuhant, hogy az új elnök, Moon Jae-In beiktatása idején arról is szó volt, hogy Park összes intézkedését visszavonja és újraformálja az új kormány.²³ Ezek közé tartozik a komforthölgy-megállapodás is. Ezt az ötletet a komforthölgyeket támogató civil

²¹ Scott Snyder: The Japan-Korea Comfort Women Deal: This Is Only The Beginning. *Forbes*. 2016. február 1. <<https://www.forbes.com/sites/scottasnyder/2016/02/01/the-japan-korea-comfort-women-deal-this-is-only-the-beginning/#55d3dc651386>> Hozzáférés: 2017. január 4.

²² Time: South Korea's Former President Has Been Sentenced to an Additional Eight Years in Prison. 2018. július 20. <<http://time.com/5343961/south-korea-park-geun-hye-sentence/>> Hozzáférés: 2018. július 10.

²³ The Guardian: Park Geun-hye Impeachment: What Next for South Korea? 2017. március 10. <<https://www.theguardian.com/news/2017/mar/10/park-geun-hye-impeachment-what-next-for-south-korea>> Hozzáférés: 2017. március 12.

szervezetek is támogatják, hiszen a megállapodás nem tért ki az egyik fő törekvésükre, vagyis a japán történelem tankönyvek felülvizsgálatára.

Egy évvel ezután, 2016 decemberében Abe először látogatott el Pearl Harborba, ahova Inada Tomomi (akkori) védelmi miniszter is elkísérte. Visszatérve az Államokból, a 9. cikkely eltörlését lelkesen támogató Inada első útja a Yasukuni-szentélybe vezetett, ami az amúgy is zaklatott hangulatot a végletekig felkorbácsolta Koreában. A reakció látványos volt: a civil szervezetek egy második arany szobrot is felállítottak, ezúttal a busani japán konzulátus előtt.²⁴ Azonban ezúttal a japán fél sem félt visszavágni: Japán tiltakozásképpen visszahívta dél-koreai nagykövetét. Ez a lépés később visszavonásra került, de az egyezményre adott koreai reakció egy fordulópontot hozott a japánok hozzáállásában is.²⁵

Ellentmondások

S hogy mi várható a jövőben? a koreai fél még a mai napig megoldatlannak tekinti a komforthölgyek kérdését, a megállapodást pedig többek között az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága is elítéli, mivel magukkal az érintettekkel nem konzultáltak a felek.²⁶ Az elhúzódó feszültségek és a megállapodás eredménytelensége mindkét oldalon sok kutatót ihletett meg. A kormányzati nyilatkozatok és a különböző történészek egymástól eltérő álláspontjai párhuzamos narratívákat hozott létre. Az egységes konszenzus hiánya sok esetben a történészek integritását kérdőjelezi meg, még inkább szükségessé téve a nemzetközi mediátorok becsatlakozását.

A japán oldalon a legtöbb ellentmondás a fokozódó frusztrációnak és a kétértelmű fogalmazásnak köszönhető. Mint ahogy azt a Sankei Shimbun szerkesztőjének magyarázatából is láthattuk, a koreai közvélemény általános narratívájával ellentétben a mindenkori japán kormány nem tagadja a komforthölgyek létezését, csupáncsak azt, hogy az elrablások és erőszaktetelek felső vezetői parancsra, szisztematikusan történtek volna. A komforthölgy fogalmának értelmezését illetően viszont egyértelműen megjelenik a félreértés a két oldal között. A koreai fél komforthölgy alatt azokat a nőket érti, akiket erőszakkal elraboltak és prostitúcióra kényszerítettek a japán katonák. Magyarázatot adhat

²⁴ CNN: Why This Statue of a Young Girl Caused a Diplomatic Incident. 2017. február 10. <<https://edition.cnn.com/2017/02/05/asia/south-korea-comfort-women-statue/index.html>> Hozzáférés: 2017. február 10.

²⁵ Inadát később lemondatták posztjáról. Ugyan a közvetlen ok egy, az Önvédelmi Erőkkel kapcsolatos információ félrekezeléséhez köthető botrány volt, a miniszter asszony rendkívül rossz megítéléssel bírt alkalmatlansága és határozott ideológiai beállítottsága miatt.

²⁶ The Japan Times: U.N. Panel Calls for Revising 'Comfort Women' Accord to Add Compensation, Reassurances for Koreans. 2017. május 13. <<https://www.japantimes.co.jp/news/2017/05/13/national/u-n-panel-calls-revising-comfort-women-deal-japan-south-korea-include-compensation/#.W2Bz6NUzblU>> Hozzáférés: 2017. május 13.

az eltérő narratívákra, hogy ezzel szemben a japánok az ezeket a nőket jelölő *ianfu* szó alatt a klasszikus értelemben vett prostituáltakat értik, hiszen az elnevezésük szimplán csak a japán prostituált szó szó szerinti fordításából született. A két kategóriát gyakran összemossák az áldozatok képviselői, illetve ritkán vesznek arról tudomást, hogy a megszállás és a háború alatt volt kiépített bordély-hálózat, ami anyagi ellenszolgáltatás fejében működött. Ez gyakran félreértésekhez vezethet. A japán retorikát sokszor az irányítja, hogy némely volt komforthölgy beszámolóiban az szerepel, hogy a szülei adták el őket bordélyházakba. Ilyen esetekben nem lehet katonák általi elrablásról beszélni – legalábbis ez felmerült már ellenérvként a japán oldalon.²⁷ Persze a japán politikusok ellen is van érv bőven. A Yasukuni-szentély látogatása, főleg azután, hogy egyértelművé és ismertté vált annak negatív konnotációja, nem hagyott alább, ami már bújtatott provokációnak is tekinthető Kína és Korea ellen. A kabinettagok azonban nem kizárólagosan az egyedüliek, akik állást foglaltak a témában. 2017-ben például egy hoteltulajdonos nankingi mészárlást tagadó könyveket helyezett el minden hotelszobájában, és visszautasította azok eltávolítását.²⁸ Azonban fontos különbséget tenni egy társadalmi trend és egy-egy eset között.

Hasonlóképp a koreai oldalon is vannak kérdéses pontok. A koreai társadalmi konszenzus elutasítja az önkéntesen vállalt prostitúció elméletét, még akkor is, ha történészek és kutatók állítják ezt. A legélesebben ez 2017 őszén volt érzékelhető, amikor egy dél-koreai bíróság azért ítélte el egy helyi egyetemi professzort, mert az kutatásában felvetette az önkéntesség gondolatát, és azt, hogy a komfortállomások tradicionális értelemben vett prostitúciós hálózatot építettek ki. Az erőszakos elrablások és kényszerítések előfordulását ugyan nem tagadta, azonban a bíróság szerint kijelentésével „*túl nagy mentális stressznek tette ki a még élő áldozatokat*”.²⁹ Chunghee Sarah Soh, egy koreai-amerikai szociálanropológus kutatásai során szintén felvetette az önkéntesség gondolatát, és megítélése szerint sok szerepe van a fogalmak összemosásában a komforthölgyeket támogató civil szervezeteknek és a dél-koreai médiának.³⁰ Állítása szerint a civil szervezetek megnyilvánulásai nagy hatással vannak a társadalomra és kormányra egyaránt, de még

²⁷ The Comfort Women” by Professor C. Sarah Soh (2016).

²⁸ Elaine Lies: Japan Hotel Won't Remove Books That Deny Nanjing Massacre During Olympics. Reuters. 2017. június 2. <<https://www.reuters.com/article/us-japan-china-hotel-idUSKBN18T0ZO>> Hozzáférés: 2017. június 2.

²⁹ BBC: South Korea Professor 'Mentally Stressed' Comfort Women. 2017. október 27. <<https://www.bbc.co.uk/news/world-asia-4177396>> Hozzáférés: 2017. október 27.

³⁰ Jeff Kingston: Continuing Controversy of 'Comfort Women'. *The Japan Times*. 2009. május 10. <<https://www.japantimes.co.jp/culture/2009/05/10/books/book-reviews/continuing-controversy-of-comfort-women/#.W2B4dNUzBIU>> Hozzáférés: 2017. január 6.

magukra az áldozatokra is: Soh szerint az Asian Women's Fund pénzügyi támogatását sokan azért nem fogadták el a koreai áldozatok közül, mert a szervezetek nyomást gyakoroltak rájuk. A média szerepe viszont más aspektusban jelentkezik. A komforthölgy-kérdésben a koreai fél követeléseinek elsődleges célja a „szívből jövő” bocsánatkérés elérése. A japán fél szempontjából ez számos alkalommal megtörtént már, és mindannyiszor mérföldkőként jelent meg az aktuális narratívában. Csak hogy pár fontosabbat említsünk, az 1993-as Kōno-nyilatkozat még a Murayama-nyilatkozat előtt vált kormányzati irányvonallá, amely elismeri a háborús atrocitások megtörténtét és az ázsiai népek bocsánatát kéri a szenvedésekért.³¹ a nyilatkozat a következőket ismerte el:

1. Az akkori japán katonaság közvetve vagy közvetlenül részt vett a komfortállomások létrehozásában és irányításában.
2. A komforthölgyek összegyűjtését főleg civil „toborzók” hajtották végre, akik a katonaság kérésére cselekedtek.
3. A nőket sokszor saját akaratuk ellenére szervezték be, kényszerítéssel és hamis ígéretekkel.
4. Időnként az adminisztratív/katonai személyzet közvetlenül vett részt a toborzásban.
5. A nőket az állomáson kényszerítő légkörben tartották, és rendkívül sok szenvedésen mentek keresztül.

Ugyanezt Murayama miniszterelnök már egy jóval nagyobb kontextusban ismételte el, majd 1998-ban Obuchi Keizo miniszterelnök a Murayama-nyilatkozatot továbbfejlesztve személyesen nyújtotta át (írásos és szóbeli) bocsánatkérését a dél-koreai elnöknek a japán megszállás alatt elkövetett atrocitásokért, aki azt elfogadta.³² Habár mindez hivatalos keretek között történt, egy 2002-es koreai közvéleménykutatás szerint a megkérdezettek negyede úgy vélte, hogy Japán még nem kért bocsánatot, 60%-a pedig úgy fogalmazott, hogy a szigetország eddig még nem kért bocsánatot eléggé.

Konklúzió

Hova vezet mindez? a komforthölgy-kérdés kétségtelenül politikai eszközzé vált a dél-koreai kormány számára, a konfliktus elhúzódása pedig láthatóan maradandó sebet ejtett Japánon. Az, hogy a dél-koreai kormány életben tartja ezt az ellentétet, a Japán növekvő katonai ereje

³¹ A bocsánatkérések teljes listája elérhető a Wikipédia „List of war apology statements issued by Japan” szócikkénél.

³² Gergely Attila: A II. világháború vége Kelet-Ázsiában? Japán és szomszédai. In: *Traumák és tanulságok. A II. világháború öröksége a Távol-Keleten*, 28–48. Szerk.: Salát Gergely – Szilágyi Zsolt. Typotex, Budapest, 2017.

iránti félelem jelének is tekinthető. Láthattuk, hogy ugyan mindkét oldalon vannak ellentmondások, külső szemlélőként nem lehet, és nem is érdemes egyértelmű konklúziókat levonni egyik fél javára sem. Dél-Korea újra és újra megújítja követeléseit Japán felé, és míg az legtöbbször valamilyen formában teljesíti azokat, a politikusok kétértelmű viselkedése miatt a koreai közvélemény számára ezek a kísérletek nem elfogadhatóak. A 2015-ös megállapodás azonban türelme végére sodorta Japánt, és egyfajta „Korea-fáradság” jelent meg a politikai körökben. A probléma elsimítása így egyre nehezebb feladatnak tűnik. Habár Moon Jae-In elnök a megállapodás fenntartása mellett döntött, egy újabb „szívből jövő” bocsánatkérést követel a japán kormánytól, melyet Tokió már csak fáradt visszakozással kezelt, mondván, hogy ez már többször is megtörtént.³³ Nyilvánvaló, hogy a régiónak – most sokkal inkább, mint valaha – szüksége van arra, hogy két fontos aktora megoldja a régi vitákat, és az együttműködésre összpontosítson Kína erősödése, illetve az észak-koreai nukleáris fenyegetés fényében.

A nemzetközi közösség támogatja a problémák mielőbbi rendezését, de a kérdés továbbra is fennáll: hogyan lehet kielégíteni Dél-Koreát? Ugyan például Kína és a Fülöp-szigetek (valamint Észak-Korea) ugyanúgy érintett a kérdésben, e két ország mégsem kezeli a komforthölgyek kérdését prioritásként a Japánnal folytatott együttműködések kapcsán. Abe miniszterelnök legutóbbi, 2017-es kormányalakításánál a jóhiszeműség jeleként a Kōno-nyilatkozatról ismert Kōno Yōhei fiát tette meg külügyminiszterévé. Dél-Koreának most még inkább érdeke az Egyesült Államokkal való szoros kapcsolat, így valószínűsíthető, hogy a jövőben nagyobb prioritás lesz a Japánnal való kibékülés, mivel Tokió köztudottan jó kapcsolatot ápol Trump elnökkel. A jövőre nézve a legfontosabb kérdés az, hogy milyen lépéseket kell tenni afelé, hogy ne csak a két ország kormánya jusson dűlőre, hanem az áldozatok is nyugalmat leljenek életük hátralévő éveiben.

³³ Kim Hong-ji: Moon Calls for 'Heartfelt' Apology from Japan over 'Comfort Women'. *The Japan Times*. 2018. január 11. <<https://japantoday.com/category/politics/moon-calls-for-heartfelt-japan-apology-for-wwii-sex-slavery>> Hozzáférés: 2018. január 11.